

MAKTABGACHA TA'LIMDA AXLOQIY TARBIYANI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Murtazaqulova Sevinch Ozodbek qizi

Guliston Davlat Pedagogika Instituti Magistranti

Annotatsiya: Maktabgacha yosh davri bolalarning shaxs sifatida shakllanishida, ularning ongi, dastlabki qarashlari va dunyoqarashining rivojlanishida juda muhim bosqich hisoblanadi. Bu davrda bola o'ziga xos axloqiy me'yor va qadriyatlarni o'zlashtira boshlaydi. Shu bois, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida axloqiy tarbiya jarayoni bolalar bilan ishlashda asosiy yo'nalishlardan biri sifatida dolzarb ahamiyat kasb etadi. Yangi avlod tarbiyasida barkamol insonni shakllantirish uchun axloqiy tarbiya muhim o'rin tutadi. Chunki insonning jamiyatda erkin va baxtli hayot kechirishi, o'z burchini anglashining asosi – avvalo uning axloqiy qiyofasi va dunyoqarashi bilan bevosita bog'liqdir.

Kalit so'zlar: axloqiy tarbiya, maktabgacha ta'lim, fazilatlar, ma'naviy tarbiya, muomala madaniyati, tarbiyachi, ijtimoiy me'yorlar, oila, pedagogik metodlar, bolalar rivoji.

Mazkur davrda bolalarda axloqiy tushunchalar, fazilatlar, ijtimoiy me'yorlarga amal qilish ko'nikmalarini shakllantirish ishlab chiqilgan maqsadli pedagogik metodlardan foydalanish orqali amalga oshiriladi. Axloqiy tarbiya tizimi bolalarda halollik, rostgo'ylik, hushmuomalalik, samimiyat, odob, vatanparvarlik, e'tibor va boshqa ijobiy fazilatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tarbiyaviy jarayonda bolaning mustaqil fikrlashi, ongli xatti-harakatini namoyon qilishi uchun qulay muhit yaratish, unga kerakli axloqiy qadriyatlarni singdirish ham muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Maktabgacha yoshda axloqiy tarbiyani samarali shakllantirish uchun, avvalo, bolalarning yashash tarzi, oilaviy muhit, ijtimoiy-madaniy muhit va tarbiyachi pedagoglarning kasbiy mahorati muhim ahamiyatga ega. Axloqiy tarbiya berishda quyidagi pedagogik tamoyillarga asoslaniladi: bolani hurmat qilish, uning shaxsini qadrlash, iqtidoriga ishonch bildirish va mehr-shafqat asosida yondashish. Tarbiyachi pedagogning bolalar bilan samimiy muomala

qilishi, ularni rag‘batlantirishi, tarbiyaning ijtimoiy-ma’naviy asoslarini bolalarga tushintirishi axloqiy tarbiyaning samaradorligiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Bolalarda axloqiy me’yorlarni shakllantirish usullaridan biri og‘zaki ogohlantirish, hayotiy misollar keltirish, hikoyalar, ertaklar o‘qib berish va ular asosida muhokama o‘tkazishdir. Bu jarayonda asosiy maqsad – bolada fikrlash, ijobiy xulq-atvor, hissiy holatlar va to‘g‘ri baholash, o‘zini tutish madaniyatini hosil qilishdan iborat. Axloqiy tarbiya berishda bolalarga axloqiy tushunchalarni izchil va bosqichma-bosqich singdirish, ularda mustahkam ijtimoiy fazilatlarni qaror toptirish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, bolalarda axloqiy fazilatlarni targ‘ib qilish uchun o‘yin, dramatik mashg‘ulotlar, rolli o‘yinlar kabi usullardan samarali foydalaniladi. O‘yin orqali axloqiy munosabatlarni shakllantirish bolada xatti-harakat, odob, muomala madaniyatining rivojlanishiga xizmat qiladi. Bunday mashg‘ulotlarda bolalar mustaqil qaror qabul qilishi, o‘zlarining harakatlariga mas’uliyat bilan yondashishni o‘rganadi, do‘stona va ijtimoiy aloqalarni yo‘lga qo‘yadi. Shuningdek, badiiy adabiyotlar, ertaklar, she’r va hikoyalar orqali bolalarda axloqiy me’yorlar va ijtimoiy fazilatlarni mustahkamlash mumkin. Bunda bolalar o‘z harakatlarini nazorat qilish, ijtimoiy muhitda to‘g‘ri yo‘l topish, insoniy fazilatlarni qadrlashga odatlanadi. Tarbiyaning bunday usuli orqali bolalarning ko‘ngil olami boyiydi, nutqi rivojlanadi va fikrlash doirasi kengayadi [1].

Tarbiya jarayonida bolalar orasida hamjihatlik, mehr-shafqat, bir-biriga yordam berish, rostgo‘ylik va vatanparvarlik, do‘stlik va o‘zaro hurmat kabi ijobiy sifatlarga alohida e’tibor qaratiladi. Ushbu sifatlarga ega bo‘lgan bola jamiyatda o‘z o‘rnini topa oladigan, har tomonlama kamol topgan shaxs bo‘lib shakllanadi. Shu bois, bolaning kundalik hayotida ota-onasi, tarbiyachi va atrofdagilarning shaxsiy namuna ko‘rsatishi, bolaga axloqiy ko‘rsatmalar berilishi muhim sanaladi. Bola tarbiyasida samarali natijaga erishish uchun yetakchi omillardan biri tarbiyachi pedagogning mahorati va ongli yondashuvidir. Tarbiyachilar bolalarga axloqiy normalar, to‘g‘ri va noto‘g‘ri xatti-harakatlar, me’yorlar va burchlar haqida tushunchalar berishi, ularga o‘zining xatti-harakatlari uchun javobgar bo‘lishni o‘rgatishi kerak. Odatda, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida axloqiy tarbiyani shakllantirishga doir maxsus trening, psixologik mashg‘ulot va muhokama o‘tkazish, birgalikda muammolarni hal qilish dasturlari ishlab

chiqiladi. Ushbu jarayonlarda bolalar bir-birini hurmat qilish, ziddiyatli vaziyatlarda to'g'ri yo'l topish, mehr-shafqat ko'rsatishni o'rganadi [2].

Tarbiya jarayonining asosiy maqsadi bolalarning tafakkurini, xulq-atvorini, ijtimoiy munosabatini rivojlantirish orqali ularni mustaqil va har tomonlama yetuk shaxs etib tarbiyalashdan iborat. Shu bilan birga, axloqiy tarbiyada oilaning o'rnini ham beqiyos ahamiyat kasb etadi. Bolaning oilada olgan tarbiyasi, unga ko'rsatilgan g'amxo'rlik, mehr-oqibat, ota-ona va yaqinlarining axloqiy fazilati bola shaxs sifatida shakllanishida asosiy tayanchlardan biri hisoblanadi. Oila va maktabgacha ta'lim tashkiloti o'rtasida uzviy hamkorlik o'rnatilsa, bolaning axloqiy fazilatlari yanada boyiydi, uning shaxsi mustahkam asosda kamol topadi [3].

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida axloqiy tarbiya berishda bolalarning yosh va ravon tafakkuriga, hayotiy tajribasiga mos materiallar tanlanadi. Ularning ongiga ijobiy ta'sir o'tkazadigan, vaqt o'tishi bilan hayotda o'zini ko'rsata oladigan bilimlar, ko'nikma va malakalar izchil singdiriladi. Bu jarayonda pedagogik texnologiyalar, zamonaviy interfaol metodlar, axloqiy-madaniy muhit yaratuvchi didaktik vositalar qo'llanadi. Tarbiyaning zaruriy sharti – bolaning o'zini erkin his qilishi uchun qulay va ishonchli muhit yaratishdir. Bu esa ularning ichki dunyosida axloqiy barqarorlik, qat'iyat, hurfikr, irodaviy sifatlarning shakllanishiga asos bo'ladi. Tarbiyachi pedagogning har bir harakati, nutqi, hayotiy qarashlari, shaxsiy fazilatlari bolalar uchun namuna bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, tarbiyachilarning doimo yangilikka intilishi, pedagogik jarayonlarda yangicha yondashuvlarni muntazam qo'llashga ahamiyat berishlari talab etiladi. Axloqiy tarbiyani samarali tashkil etish uchun tarbiyachilar tegishli ilg'or tajribalarni o'rganib boradilar, o'z pedagogik mahoratlarini doimiy takomillashtiradilar. Bu borada muntazam ravishda xizmat yuzasidan seminar-treninglar, metodik yig'ilishlar, tajriba almashish mashg'ulotlari o'tkazilishi muhim o'rin tutadi. Har bir tarbiyachi bolada halollik, do'stlik, sadoqat, vatanparvarlik, hurmat, bag'rikenglik, mehr-shafqatli bo'lish ko'nikmalarini shakllantirishga e'tibor qaratadi [4].

Bolalarning mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish malakasini rivojlantirish uchun ularga mustaqil ishlash, mustaqil harakat qilish, o'z xatti-harakatini nazorat qilish imkoniyatlari beriladi. Axloqiy tarbiyada bolalarga to'g'ri va noto'g'ri harakatlarni farqlay

olish, muammo yuzaga kelganda to'g'ri qaror tanlash, o'z fikr va his-tuyg'ularini boshqara olishga o'rgatish asosiy vazifa sanaladi. Bolalarning axloqiy-psixologik rivojlanishida musiqa, tasviriy san'at, teatr mashg'ulotlari ham muhim o'rin tutadi. Ushbu mashg'ulotlar orqali bola o'z his-tuyg'ularini ifoda etishni, ijtimoiy muhitda mustaqil va madaniyatli bo'lishni o'rganadi. Shu bilan birga, axloqiy tarbiyani shakllantirishda hamkorlik va o'zaro hurmat asosida birgalikda faoliyat yuritish, guruh va jamoaviy ishlarni samarali tashkil qilish orqali bolalarda ijtimoiy mas'uliyat, birdamlik, do'stlik va boshqalarga nisbatan g'amxo'rlik tuyg'ulari rivojlanadi. Bolalarni axloqiy jihatdan yetuk, ma'naviy barkamol insonlar qilib tarbiyalashda samarali va zamonaviy metodlardan foydalanish, bolalarga individual yondashuv asosida har tomonlama ko'mak berish, ularning axloqiy dunyoqarashini kengaytirish eng asosiy vazifalardan hisoblanadi [5].

Xulosa:

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida axloqiy tarbiya jarayoni birmarom va izchillikda tashkil etilishi zarur. Tarbiya jarayonida ilg'or pedagogik metod va texnologiyalardan foydalanish, bolalar shaxsida ijobiy axloqiy fazilatlarni mustahkamlash, tarbiyachilar va ota-onalar hamkorligiga asoslanish, rivojlantiruvchi muhit yaratish eng muhim omillardandir. Bolalarning mustaqil fikrlashi, ongli xatti-harakat ko'nikmasini rivojlantirish, hayotda o'z o'rnini topishida axloqiy tarbiyaning o'rnini beqiyosdir. Shuning uchun, har bir pedagog va tarbiyachi yosh avlodni barkamol inson sifatida tarbiyalashga o'z hissasini qo'shishi, ularni axloqiy fazilatlar asosida yetuk shaxs etib tarbiyalashga e'tibor qaratishi zamon talabi bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alimov, A., & Toshpulatova, N. (2018). "Maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy tarbiyani shakllantirishda innovatsion yondashuvlar". *Pedagogika va psixologiya*, 2(34), 56-61.
2. Baxramova, Z. A. (2019). "Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida axloqiy tarbiya berish metodikasi". *Ta'lim va taraqqiyot*, 3(22), 19-24.
3. Bekmirzayeva, M. (2020). "Maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy me'yorlarni shakllantirish masalalari". *Zamonaviy ta'lim*, 1(38), 44-49.

4. Ermatova, S. (2021). "Pedagogik faoliyatda axloqiy tarbiyaning rolini oshirish". O'zbek pedagogikasi, 6(54), 36-41.
5. Ergasheva, Z. (2018). "Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy va axloqiy sifatlarni rivojlantirishda oilaning o'rni". Ta'lim innovatsiyalari, 3(17), 53-59.
6. Karimova, D., & Usmanova, F. (2021). "Maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy fazilatlarni rivojlantirishning o'ziga xos jihatlari". Bolalar dunyosi, 12(65), 25-31.
7. Qodirova, N. (2022). "Maktabgacha yoshdagi bolalarning axloqiy tarbiyasida yangi pedagogik yondashuvlar". Ilm va taraqqiyot, 11(70), 18-23.